

Д.Л. Гаскевич

ПРОБЛЕМИ РАДІОВУГЛЕЦЕВОГО ДАТУВАННЯ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ НЕОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Проаналізовано серії радіовуглецевих дат пам'яток буго-дністровської культури, отримані в різний час у різних лабораторіях. З'ясовуються можливі причини розбіжностей у визначенні абсолютного віку культури, а також невідповідності деяких дат даним археологічної синхронізації неоліту Побужжя та Подунав'я.

К л ю ч о в і с л о в а: неоліт, буго-дністровська культура, хронологія, періодизація, радіовуглецеве датування, синхронізація.

Буго-дністровська культура (БДК) включає неолітичні пам'ятки лісостепового та степового Побужжя і Подністер'я, розташовані на території південного заходу України та сходу Молдови. Хоча її матеріали були відомі з 1930-х рр., культуру виділив і розробив її періодизацію В.М. Даниленко в 1950-і рр. (Даниленко 1969). Пізніше дослідження в басейні Південного Бугу провадили М.Т. Товкайло, Л.Л. Залізник і Д.Л. Гаскевич, а на Дністрі — В.І. Маркевич, В.А. Дергачов та О.В. Ларіна.

Від часу виходу праць В.М. Даниленка спеціфікою БДК вважається поєднання в ній рис мисливсько-скотарського східноєвропейського та хліборобського балкано-карпатського неоліту, що наклалися на місцеву мезолітичну основу. Через це БДК є своєрідним «мостом», що з'єднує два світи доби неоліту, а, отже, уможливорює відносне датування пам'яток Північного Причорномор'я, виходячи з добре розробленої періодизації археологічних культур Південно-Східної та Центральної Європи.

Однак серії радіовуглецевих дат БДК демонструють суттєву розбіжність у визначенні віку окремих її матеріалів, а іноді й суперечать даним археологічної синхронізації. Це спричинило жваву дискусію в колі українських археологів, під час якої лунали заклики ігнорувати частину дат залежно від часу та/або лабораторії їх отримання, матеріалу зразків, і навіть висловлювалася недовіра до методу абсолютного датування як такого. Поява нових дат, продовження польових і камеральних досліджень БДК дозволяють відкоригувати вислов-

лені міркування. Тут зроблено спробу проаналізувати актуальний стан цієї проблеми.

І. Джерела

На відміну від багатьох неолітичних культур півдня Східної Європи радіовуглецеве датування БДК розпочалося досить давно. Наприкінці 1960-х рр. у Берлінській лабораторії було отримано чотири дати для двох пам'яток біля м. Сорока (Quitta, Kohl 1969, S. 250). Двадцять років потому в Київській лабораторії було датовано зразок з поселення Пугач II (Товкайло 1998, с. 11), а в Ленінградській — з Гіржового (Станко, Свеженцев 1988, с. 117). У 1997—1998 рр. у лабораторіях Гливиці та Кіля отримано вісім радіовуглецевих дат для трьох пам'яток Республіки Молдова (Ларіна і др. 1997, с. 109; Wechler 2001, S. 272—273). У 1998—2004 рр. у Київській лабораторії визначено 38 дат переважно для побузьких пам'яток, досліджених у 1950—1980-х рр. Ця робота провадилася в межах програми датування неолітичних та енеолітичних культур, здійсненої Н.Б. Бурдо та М.Ю. Відейком (Відейко, Ковалюх 1998; Бурдо 2001/2002; Відейко 2003), а також підготовки монографій Н.С. Котової (Котова 2002, с. 92—94, 103—104) та В.О. Манька (Манько 2006, с. 18—19). Ще 15 дат, отриманих у 2005—2010 рр. у лабораторіях Києва, Гронінгена та Оксфорда, пов'язані з роботами Л.Л. Залізника та М.Т. Товкайла на пам'ятках біля с. Добрянки на р. Тікич (Biagi, Zaliznyak, Kozłowski 2007, p. 27; Lillie et al. 2009, p. 260; Манько 2013, с. 216) і дослідженнями М.Т. Товкайлом поселення Гард на Південному Бузі (Товкайло 2010, с. 214; 2014, с. 231).

© Д.Л. ГАСКЕВИЧ, 2014

Отже, нині опубліковано 68 дат, зроблених за зразками, відібраними як матеріали БДК або співвіднесеними з нею пізніше (включаючи безкерамічні шари пам'яток Зяньківці II і Сорока II, а також шари зі змішаними матеріалами БДК і Трипілля А низки пам'яток Степового Побужжя).

Привертає увагу, що із семи дат, отриманих у 1960—1980-і рр., шість стосуються пам'яток Подністер'я та лише одна — Побужжя. Але із 61 визначення 1990—2000-х рр. сім дат відносяться до Подністер'я, а решта 54 — до Побужжя. Дванадцять дат пам'яток з території Молдови зроблені в європейських лабораторіях: 5 — Кіля (KiA), 4 — Берліна (Bln) і 3 — Глівіце (Gd). Одна дата для поселення Сорока III опублікована без зазначення лабораторії, номера й матеріалу зразка (Yanushevich 1989, p. 609). Із 55 дат пам'яток України 50 отримані в радіовуглецевій лабораторії Києва (Ki), 2 — Оксфорда (OxA), 2 — Гронінгена (GrA) і 1 — Санкт-Петербурга (Je).

Із 17 дат зарубіжних лабораторій вісім набагато молодші або старші за усталені уявлення про можливе датування неоліту (Ларина и др. 1997, с. 109; Biagi, Zaliznyak, Kozłowski 2007, p. 27; Lillie et al. 2009, p. 260). У публікаціях причинами помилки названо перемішування різночасових матеріалів на багат шарових пам'ятках і в одному разі вади матеріалу проби (мушлі прісноводного молюска). На перший погляд, визначення Київської лабораторії постають набагато точнішими — повний інтервал календарного віку для базової ймовірності 95,4 % жодної! із 50 дат не виходить за межі середини VII — середини V тис. до н. е. (табл. 1)¹. Але ставлення дослідників до їхньої достовірності коливається від сприйняття всіх дат до визнання помилковими переважної більшості з них. Причиною скептичного ставлення до цих визначень є їх неузгодженість з датами, зробленими за кордоном, та відносною хронологією культури.

II. Відносна хронологія БДК

Першу схему періодизації БДК створив В.М. Даниленко. У завершеному вигляді вона складається із семи культурно-хронологічних фаз, згрупованих у три періоди (Даниленко 1969). В її побудові дослідник спирався, передусім, на специфіку керамічного посуду, яку

він розглядав як хронологічний маркер. Але застосовані ним критерії групування кераміки часто не зрозумілі, оскільки чіткі дефініції типів підмінені описом кількох найяскравіших посудин, а то й узагальненою характеристикою кераміки епонімної пам'ятки або її шару (Гаскевич 2013).

Пізніше було запропоновано ще шість періодизацій — В.І. Маркевича (Маркевич 1974), Р. Трінгхем (Tringham 1971), Д.Я. Телегіна (Телегін 1977), К.-П. Вехлера (Wechler 2001), Н.С. Котової (Котова 2002) і М.Т. Товкайла (Товкайло 2014), а також періодизацію тільки степових пам'яток культури (Сапожников, Сапожникова 2005). Однак вони зводилися лише до перейменування, незначної корекції та іноді механічного об'єднання фаз і періодів, виділених В.М. Даниленком, а також очищували його періодизацію від деяких непідкріплених фактами побудов, які сам дослідник називав «моментом логічної реконструкції» (Даниленко 1969, с. 150). Але ці зміни не порушили її основу, в якій провідну роль відігравали стратиграфічні спостереження та синхронізація імпортованих виробів із знахідками різних типів місцевої буго-дністровської кераміки. Саме ці спостереження та синхронізація, а не нагромадження фаз, періодів та етапів становлять реальний зміст усталеної відносної хронології БДК, яку поділяють усі дослідники.

До раннього періоду БДК традиційно відносять матеріали, що містять кераміку так зв. скибинецького, сокільцівського та печерського типів, виділених В.М. Даниленком і названих за відповідними епонімними поселеннями. Попри розмаїтість форм і орнаменталістики неодмінною спільною рисою цього посуду є виготовлення його із мулу, що містить органічні волокна та грубі уламки мушлі. Вік такої кераміки дослідник визначив за її заляганням разом з фрагментами крішського посуду на побузьких пам'ятках Печера I, Митьків Острів, Сокольці VI і Глинське. Пізніше з'ясувалося, що начиння, виготовлене з аналогічної маси, добре представлене на крішських поселеннях Пруто-Подністер'я: Сакаровка I, Селіште I і Вішоара (Ларина 2004). На цій підставі ранні матеріали БДК нині синхронізуються із III і IV етапами культури Кріш² (Даниленко 1969, с. 142—143, 206; Comşa 1971, с. 382—383; Tringham 1971, p. 98; Маркевич 1974, с. 133—134; Ларина и др. 1997, с. 102; Wechler 2001,

¹ Тут і далі календарні дати отримані з використанням програми OxCal 4.2 (Bronk Ramsey, 2009) і калібраційної кривої IntCal 13 (Reimer et al., 2013).

² Тут і далі, за періодизацією Г. Лазаровича (Lazarovici 1979).

S. 49—54; Ursulescu 2001, p. 63—64; Товкайло 2004, с. 238—239; 2014, с. 226—227; Гаскевич 2007, с. 118—121).

За В.М. Даниленком, побутування ранньої кераміки змінилося коротким періодом поширення посуду самчинського типу. Він характеризується гострим чи округлим денцем, обов'язковою наявністю в масі жорстви та каміння, орнаментацією з відбитків і ліній, нанесених гребінцевим штампом. Час його побутування дослідник співвідніс з «нотною» фазою культури лінійно-стрічкової кераміки (КЛСК) на підставі залягання на одній глибині самчинської та імпоротної кераміки КЛСК, зафіксованого ним у Базьковому Острові (Даниленко 1969, с. 66, 156, 207). Нещодавно фрагмент посудини КЛСК виявлено в колекції дослідженого В.М. Даниленком поселення Щурівці-Поріг, кераміка якого має яскраві самчинські риси (Гаскевич 2008, с. 170). Ще один фрагмент лінійно-стрічкової кераміки В.Г. Петренко вказав у матеріалах розкопаного В.Н. Станком стоянки Гіржове, де знайдено також уламки самчинського посуду (Станко 1967, с. 168; Петренко 2012, с. 236).

Із пізнім періодом БДК В.М. Даниленко пов'язав кераміку так зв. савранського типу. Як впливає із назви, її еталонна колекція походить з пам'ятки Саврань, дослідженої ним у 1949 і 1955 рр. Але дослідник не вказав критеріїв виділення такого типу посуду чіткіших за «майже необмежене панування лінійно-прогладженого орнаменту» (Даниленко 1969, с. 154). Через це нині під цією назвою об'єднують усю бугодністровську кераміку, яка не підпадає під хоч і не дуже конкретні, але все ж краще визначені ознаки раннього та самчинського посуду. Описуючи савранські матеріали, В.М. Даниленко не згадав серед них імпортив. Їхній пізній відносно кераміки інших типів вік обґрунтовано стратиграфічними спостереженнями на пам'ятках Базьків Острів, Митьків Острів, Соکیلці II і Зяньківці II. Один раз дослідник мимохить зауважив віддалену подібність савранських поселень з пам'ятками культур Бутмир, Вінча-Турдаш, Боян, Караново III, Хаманджія та Прекукутень, яку можна оцінити як завуальоване визнання їх синхронності (Даниленко 1969, с. 154, 157, 168).

Пізніше інші дослідники синхронізували час поширення савранської кераміки з «нотною» фазою КЛСК за знахідками імпоротно-го посуду на пам'ятках Сорока V (Маркевич 1974, с. 116), Тетереука Ноуе XV (Ларина 2006, с. 51), Добрянка 3 (Залізник, Товкайло, Журав-

льов 2005, с. 99), Гард (Товкайло 2014, с. 207—208), а також буго-дністровських імпортив у матеріалах Русешті Ной I (Маркевич 1974, с. 117) і Майнової Балки (Ларина, Петренко, Сапожников 1999). Наслідком контактів носіїв двох культур могла стати поява синкретичних форм кераміки, зафіксована О.В. Лариною в Гура-Каменчей VI і Тетереука Ноуе XV (Ларина 1999, с. 104; 2006, с. 51). Окрім того, М.Т. Товкайло зауважив наявність на багатьох пам'ятках із знахідками савранської кераміки імпортного посуду Трипілля А—Прекукутень II—III і навіть виділив у їхніх матеріалах групи синкретичної кераміки, що поєднує савранські та ранньотрипільські риси (Товкайло 2004, с. 241—242).

Таким чином, усталеною основою відносної хронології БДК є синхронізація печерської кераміки із мулу, що містить грубо подрібнену мушлю, з культурою Кріш, а самчинського та савранського посуду — з КЛСК. Саме цим пояснюється еволюція, яку пройшла періодизація культури від семи фаз у В.М. Даниленка до двох періодів у Н.С. Котової. Слід наголосити, що така хронологія кераміки визнана для всього ареалу БДК. Дослідження крем'яного інвентарю свідчать, що він має виражену локальну специфіку, яка ускладнює синхронізацію крем'яних виробів різних регіонів. Знахідки кістяних, рогових і кам'яних знарядь БДК порівняно рідкісні, а типологія та відносна хронологія їх не розроблені.

III. Зіставлення абсолютних дат і відносної хронології БДК

Дати, отримані за деревним вугіллям у Берлінській лабораторії наприкінці 1960-х рр., повністю узгоджуються з даними археологічної синхронізації. Комплекс Сорока II, шар 1, що містить ранні типи кераміки, має дату Bln-586 6830 ± 150 BP (5998—5491 cal BC)³ (Quitta, Kohl 1969, S. 250). Вона відповідає віку пам'яток етапів II—IV культури Кріш, найсхідніші з яких (Селіште I, Сакаровка I) мають абсолютні дати в діапазоні 5976—5382 рр. до н. е.⁴ (Yanushevich 1989, p. 609; Larina 1994, p. 51). Для пам'ятки Сорока V, де знайдено савранську кераміку та імпорти КЛСК, маємо дату Bln-589 6495 ±

³ Тут і далі наведено календарні значення з повним інтервалом для базової ймовірності 95.4 % (2σ).

⁴ Тут і далі діапазон календарного часу, визначеного за сукупністю дат, наводиться від нижньої межі повного інтервалу для 2σ найдавнішої дати до верхньої межі повного інтервалу для 2σ наймолодшої дати.

Таблиця 1. Дати, зроблені за зразками, відібраними як матеріали БДК і співвіднесеними з нею пізніше

Пам'ятка	Лаб. №	Матеріал	ВР	Cal. BC		Джерело
				1σ (68,2 %)	2σ (95,4 %)	
Сорока II, шар 3	Bln-588*	Вугілля	7515 ± 120	6464–6244	6597–6099	Quitta, Kohl, 1969
Сорока II, шар 2	Bln-587*	Вугілля	7420 ± 80	6391–6229	6435–6097	Quitta, Kohl 1969
Сорока II, шар 1	Bln-586	Вугілля	6830 ± 150	5886–5620	5998–5491	Quitta, Kohl 1969
Сорока III	??	??	6750 ± 100	5737–5561	5840–5489	Yanushevich 1989
	Gd-11297**	Мушля	8430 ± 90	7582–7372	7602–7192	Ларина и др. 1997
	KiA-4158**	Кістка твар.	5560 ± 60	4450–4352	4526–4273	Wechler 2001
	KiA-4159**	Кістка твар.	9950 ± 70	9650–9300	9758–9279	Wechler 2001
Сорока V	Bln-589	Вугілля	6495 ± 100	5546–5361	5631–5235	Quitta, Kohl 1969
Пугач II	Ki-3030	Вугілля	5920 ± 60	4878–4718	4963–4619	Товкайло 1998
Гіржове	Le-1703*	Кістка твар.	7050 ± 60	6010–5885	6032–5789	Станко, Свеженцев 1988
Тетереука Ноуе XIV	Gd-9697 **	Кістка твар.	5370 ± 170	4355–3992	4548–3796	Ларина и др. 1997
Тетереука Ноуе XV	KiA-3705a	Керам. БДК	5960 ± 230	5206–4585	5366–4362	Wechler 2001
	KiA-3705b***	Керам. БДК	6340 ± 70	5460–5225	5478–5081	Wechler 2001
	KiA-4160	Кістка твар.	5900 ± 40	4825–4721	4882–4690	Wechler 2001
	Gd-9693**	Кістка твар.	5220 ± 70	4224–3960	4242–3811	Ларина и др. 1997
Добрянка 3	GrA-33115**	Кістка твар.	4400 ± 35	3088–2928	3308–2910	Biagi, Zaliznyak, Kozłowski 2007
	GrA-33117**	Кістка твар.	3595 ± 35	2013–1902	2113–1831	Biagi, Zaliznyak, Kozłowski 2007
	OxA-17490**	Кістка твар.	9115 ± 45	8420–8272	8454–8252	Lillie et al. 2009
	OxA-X-2222-33	Кістка люд.	7297 ± 39	6215–6105	6230–6070	Lillie et al. 2009
Дати Київської лабораторії, отримані, починаючи з 1998 р.						
Зяньківці II	Ki-6694*	Кістка твар.	7540 ± 65	6465–6272	6494–6244	Telegin et al. 2000
Сокільці II	Ki-6697	Кістка твар.	7470 ± 60	6412–6258	6438–6232	Telegin et al. 2000
	Ki-6698	Кістка твар.	7405 ± 55	6362–6230	6416–6102	Telegin et al. 2000
Добрянка 3	Ki-11105	Кістка твар.	7400 ± 130	6411–6106	6474–6016	Залізник, Манько 2004
	Ki-11104	Кістка твар.	7320 ± 130	6354–6058	6441–5933	Залізник, Манько 2004
	Ki-11108	Керам. БДК	7260 ± 170	6354–5987	6452–5808	Залізник, Манько 2004
	Ki-11106	Керам. БДК	7070 ± 150	6068–5777	6232–5668	Залізник, Манько 2004
	Ki-11107	Керам. БДК	7050 ± 160	6056–5756	6232–5642	Залізник, Манько 2004
	Ki-11103	Кістка твар.	7030 ± 120	6012–5788	6202–5670	Залізник, Манько 2004
Базьків Острів	Ki-8166	Кістка твар.	7410 ± 65	6371–6230	6426–6100	Котова 2002
	Ki-8167	Кістка твар.	7270 ± 70	6212–6072	6336–6004	Котова 2002
	Ki-6651	Кістка твар.	7235 ± 60	6206–6034	6224–6009	Telegin et al. 2000
	Ki-6696	Кістка твар.	7215 ± 55	6202–6016	6216–6002	Telegin et al. 2000
	Ki-6652	Кістка твар.	7160 ± 55	6070–5988	6207–5912	Telegin et al. 2000
	Ki-8168	Кістка твар.	6720 ± 70	5706–5566	5736–5514	Котова 2002
	Ki-8169	Кістка твар.	6580 ± 80	5614–5478	5644–5374	Котова 2002
Гіржове	Ki-11240	Кістка твар.	7390 ± 100	6392–6110	6435–6065	Манько 2006
	Ki-11241	Керам. БДК	7280 ± 170	6356–6004	6465–5812	Манько 2006
	Ki-11743****	Керам. БДК	7200 ± 220	6346–5847	6466–5668	Манько 2006

Пам'ятка	Лаб. №	Матеріал	ВР	Cal. BC		Джерело
				1σ (68,2 %)	2σ (95,4 %)	
Митьків Острів Печера	Ki-6695	Кістка твар.	7375 ± 60	6366–6119	6388–6090	Telegin et al. 2000
	Ki-6693	Кістка твар.	7305 ± 50	6221–6102	6328–6054	Telegin et al. 2000
	Ki-6692	Кістка твар.	7260 ± 65	6211–6066	6240–6008	Telegin et al. 2000
	Ki-8164	Кістка твар.	7205 ± 70	6204–6006	6227–5930	Котова 2002
Сокільці I Саврань	Ki-8165	Кістка твар.	7260 ± 80	6215–6060	6350–5988	Котова 2002
	Ki-6654	Кістка твар.	6985 ± 60	5976–5798	5986–5744	Telegin et al. 2000
Гард III	Ki-6653	Кістка твар.	6920 ± 50	5844–5736	5969–5716	Telegin et al. 2000
	Ki-6655	Кістка твар.	6930 ± 55	5874–5741	5976–5716	Telegin et al. 2000
Пугач II	Ki-6650	Кістка твар.	6865 ± 50	5809–5676	5875–5650	Telegin et al. 2000
	Ki-6687	Кістка твар.	6640 ± 50	5621–5538	5636–5486	Telegin et al. 2000
	Ki-6656	Кістка твар.	6895 ± 50	5836–5727	5890–5674	Telegin et al. 2000
	Ki-6657	Кістка твар.	6810 ± 60	5735–5644	5836–5622	Telegin et al. 2000
	Ki-6649	Кістка твар.	6780 ± 50	5714–5644	5752–5616	Telegin et al. 2000
	Ki-6648	Кістка твар.	6740 ± 65	5716–5618	5741–5534	Telegin et al. 2000
Миколина Бро- яка Добрянка I	Ki-6679	Кістка твар.	6560 ± 50	5554–5478	5621–5390	Telegin et al. 2000
	Ki-6678	Кістка твар.	6520 ± 60	5546–5384	5615–5363	Telegin et al. 2000
	Ki-8171	Кістка твар.	6520 ± 70	5554–5381	5618–5356	Котова 2002
	Ki-14798	Керам. БДК	6880 ± 90	5871–5671	5978–5631	Манько 2013
Гард	Ki-14799	Керам. БДК	6730 ± 90	5721–5562	5786–5485	Манько 2013
	Ki-9833	Керам. БДК	6530 ± 140	5616–5370	5714–5224	Манько 2006
	Ki-9834	Керам. БДК	6360 ± 150	5485–5081	5616–4991	Залізник, Мань- ко 2004
	Ki-14796*	Кістка твар.	7640 ± 90	6590–6431	6655–6264	Товкайло 2010; 2014
	Ki-14797*	Грунт	6980 ± 80	5920–5770	6007–5723	Товкайло 2010; 2014
	Ki-14791	Керам. БДК	6710 ± 80	5706–5560	5734–5489	Товкайло 2010
	Ki-14790	Керам. БДК	6630 ± 90	5626–5492	5721–5385	Товкайло 2010
	Ki-14792	Керам. БДК	6520 ± 80	5557–5380	5619–5338	Товкайло 2010
	Ki-14789	Керам. БДК	6480 ± 80	5512–5366	5612–5310	Товкайло 2010
	Ki-14793	Керам. БДК	6400 ± 90	5471–5316	5546–5210	Товкайло 2010
Ki-14794	Керам. Тр. А	6360 ± 80	5468–5234	5486–5080	Товкайло 2010	
Ki-14795	Керам. Тр. А	6170 ± 80	5218–5011	5313–4911	Товкайло 2010	

Примітка: * — дата за зразком, співвіднесеним з безкерамічним (мезолітичним) шаром; ** — дата виходить за межі можливого датування БДК; *** — повторне датування зразка KiA-3705a; **** — повторне датування зразка Ki-11241.

100 ВР (5631–5235 cal BC) (Quitta, Kohl 1969, S. 250). Вона співпадає з віком найближчих датованих пам'яток КЛСК з «нотною» орнаментациєю — Майнова Балка, нижній шар Більшівців I і нижній шар Тирпешть I, визначеному в межах 5632–4843 рр. до н. е. (Marinescu-Bîlcu 1974, p. 140; Котова 2002, с. 105; Сапожников, Сапожникова 2005, с. 91).

Для поселення Гіржове, де виявлено кераміку самчинського типу, в лабораторії Санкт-Петербурга наприкінці 1980-х рр. отримано за кісткою дату Ле-1703 7050 ± 60 ВР (6032–5789 cal BC) (Станко, Свеженцев 1988, с. 117). Її календарний вік старший за «нотну» фазу КЛСК,

що перечить археологічній синхронізації самчинського посуду.

Початок інтервалу дати Ki-3030 5920 ± 60 ВР (4950–4610 cal BC), отриманої у 1980-і рр. за вугіллям з савранського шару поселення Пугач II (Товкайло 1998, с. 11), частково відповідає діапазону дат згаданих пам'яток КЛСК. Кінець її інтервалу синхронізується з пам'ятками Трипілля А—Прекукутень II—III, а саме Подурі-Дялул-Гіндару, Тимкове, верхнім шаром Тирпешть I і Тиргу Фрумос, дати яких утворюють послідовність у межах 4900–4250 рр. до н. е. (Бурдо, Відейко 1998, с. 22; Mantu 1998, p. 170).

У 1990-і рр. у Кілі отримано три дати для подністерської пам'ятки Тетереука Ноуе XV з самчинською та савранською керамікою (Ларина и др. 1997, с. 109; Wechler 2001, S. 272—273). Із них одна, за фрагментом кераміки, KiA-3705b 6340 ± 70 BP (5478—5081 cal BC) синхронна пам'яткам КЛСК, що узгоджується із знайденим тут посудом з «нотним» орнаментом. Друга, за зразком рогу, KiA-4160 5900 ± 40 BP (4882—4690 cal BC) синхронна раннім пам'яткам Трипілля А.

Таким чином, дати, отримані до 1998 р., визначають час БДК у діапазоні 5998—4610 рр. до н. е. В цьому разі дати пам'яток з ранньою керамікою співпадають з датуванням пізніх періодів Кріша, а більшість дат поселень з самчинським і савранським посудом — з часом лінійно-стрічкових і ранньотрипільських пам'яток сусідніх територій. Виняток становить дата Гіржового, що перечить синхронізації самчинської кераміки з КЛСК.

Від цих показників істотно відрізняються дві серії дат Київської лабораторії 1998—2002 рр. (Бурдо 2001/2002, с. 432—434; Котова 2002, с. 103—104). Сумарно це 27 дат за зразками кісток тварин з 11 пам'яток Лісостепового та Степового Побужжя (табл. 1). Імовірний календарний вік 12 зразків, співвіднесених з ранньою буго-дністровською керамікою, охоплює діапазон 6439—5913 рр. до н. е. (Котова 2002, с. 19—23). Його початок майже на 500 років давніший за початок пізнього Кріша та на 250 років старший за найраніший неоліт Подунав'я, що постав не раніше 5200 р. до н. е. (Biagi, Shennan, Spataro 2005, p. 45). Чотирнадцять зразків, що дали дати в межах 5987—5363 рр. до н. е. Н.С. Котова співвіднесла з комплексами самчинської та савранської кераміки. Будучи переважно синхронними пізньому Крішу, лише деякі з них мінімально накладаються на самий початок побутування найранішого «нотного» посуду КЛСК, який у Центральній Європі з'явився не раніше 5350 р. до н. е. (Banffy, Oross 2009, p. 234, tab. 3). Крім того, вони виявилися щонайменше на 450 років старші за датовані на той час пам'ятки Прекукутень—Трипілля А.

Подібні результати продемонстрували і шість дат для буго-дністровського поселення Добрянка 3 в долині р. Тікич, отримані у Києві 2004 р. Три дати за кісткою та три за керамікою дали послідовність у діапазоні 6474—5642 рр. до н. е. (Залізняк, Манько 2004, с. 141, 145). Йому відповідає вік виявленого тут поховання, визначений за кісткою людини в Оксфордській лабора-

торії (табл. 1). Автори розкопок зіставили всі дати з ранньонеолітичним горизонтом пам'ятки. Проте в складі її керамічної колекції немає характерної ранньонеолітичної кераміки БДК, зробленої з мулу із домішкою грубих уламків мушлі. Натомість усі три виділені групи посуду (Залізняк та ін. 2013, с. 233) відповідають розпливчастим критеріям кераміки савранського типу. Отже, вказані дати перечать усталеним даним археологічної синхронізації.

Для сусіднього поселення Добрянка 1 у 2002 р. отримано в Києві дві дати за керамікою самчинського типу (Залізняк, Манько 2004, с. 141; Манько 2006, с. 17). Їх можливий календарний вік утворює період у 5750—4850 рр. до н. е., що унеможливує напевно визначитися щодо його відповідності відносній хронології. Ще дві дати цієї пам'ятки, зроблені в Києві 2008 р. за гостродонною прикрашеною гребінцевим орнаментом керамікою яскравого самчинського вигляду, дали діапазон 5978—5485 рр. до н. е. (Манько 2013, с. 216), що перечить синхронізації самчинської кераміки з «нотним» посудом КЛСК.

У 2004—2005 рр. у Київській лабораторії датовано фрагмент кераміки та кістку тварини з поселення Гіржове, в колекції якого є типовий самчинський посуд (Манько 2006, с. 19). Календарний вік цих визначень, 6466—5812 рр. до н. е., теж суперечить синхронізації самчинської кераміки з «нотним» посудом КЛСК.

Для дослідженої М.Т. Товкайлом пам'ятки Гард у 2008 р. отримано у Києві дев'ять дат (Товкайло 2010, с. 214). За останньою публікацією дослідника, тут виділені культурні шари доби мезоліту (могильник) і неоліту (поселення). Дві дати пов'язуються з могильником, а ще дві зроблені за зразками ранньотрипільської кераміки. За фрагментом ранньонеолітичної посудини, пластична маса якої містить грубо подрібнену мушлю, отримано дату Ki-14789 6480 ± 80 (5612—5310 cal BC), що синхронізується з етапом IV культури Кріш. Календарний вік чотирьох дат за фрагментами кераміки, що відповідає савранському типу В.М. Даниленка, лежить у діапазоні 5734—5210 рр. до н. е. (Товкайло 2014, с. 231). Із цих дат лише одна дозволяє синхронізувати відповідну посудину з початком «нотної» фази КЛСК. Відтак, дати савранської кераміки Гарду лише частково співпадають з усталеними даними археологічної синхронізації.

Підсумовуючи результати зіставлення відносної та абсолютної хронології БДК, сукупність її радіовуглецевих дат можна поділити

на три групи. Перша, назвемо її умовно «старими», включає чотири берлінські, дві кільські та київську дати, що відповідають археологічній синхронізації. Друга група, умовно «нові», а саме, київські дати 1998—2007 рр., подавнюють початок БДК приблизно на 500 років і перечать археологічній синхронізації окремих типів кераміки. І, нарешті, третю групу утворюють отримані в 2008 р. київські дати Гарду та Добрянки 1, що лише частково відповідають даним відносно датовання виявленої на них кераміки. Дата поховання із Добрянки 3 не віднесена до жодної групи через можливу помилку, пов'язану з нестачею колагену в кістці.

Таким чином, головною проблемою абсолютної хронології БДК в останні 15 років є питання довіри до датувань, виконаних Київською лабораторією, починаючи з 1998 р. У публікаціях їх очевидну спірність пояснювали можливою недосконалістю традиційних періодизаційних схем (Бурдо 2001/2002, с. 446; Манько 2006, с. 104—105), перемішуванням культурних відкладів на багат шарових пам'ятках (Товкайло 2004, с. 242; Манько 2006, с. 106—107; 2010, с. 229—230) і специфікою матеріалу зразків (Бурдо 2001/2002, с. 445; Відейко 2003, с. 109—110). Через суперечливість «нових» дат БДК сумніву піддавали й деякі позиції абсолютної хронології КЛСК (Котова 2002, с. 30), культури Кріш (Залізняк 2005, с. 125), а також достовірність значної частини визначень Київської лабораторії, отриманих, починаючи з 1998 р. (Гаскевич 2007; Залізняк 2009, с. 181; Залізняк та ін. 2013, с. 249; Товкайло 2014, с. 236—239). Позиція автора в цій полеміці полягала в тому, що до остаточного з'ясування правильності однієї серії дат і помилковості іншої обидві вони мають право використовуватись, але не в змішаному «пакеті» та не для порівняння між собою. Фактично йшлося про паралельне існування двох — «старої» та «нової» — хронології БДК (Гаскевич 2010, с. 231).

IV. Пояснення розбіжностей датування

Радіовуглецеве датування як сукупність хімічних, фізичних і математичних процедур лежить поза межами власне археології. Тож у разі розбіжності між уявленнями про час побутування певних матеріалів та їх абсолютним віком археологу варто, в першу чергу, звернути увагу на сферу своєї компетенції — інтерпретацію дат, тобто співвіднесення їх з конкретними археологічними явищами. Для цього важливо

здійснити критичний аналіз: а) самого зразка, що датується; б) контексту, з якого він відібраний; в) усталених уявлень про вік того чи іншого матеріалу. І тільки в разі невстановлення причини протиріч, є сенс шукати пояснення в сфері компетенції природничих і точних наук.

IV.1. Проблема достовірності археологічної інтерпретації дат

Із 49 «нових» київських дат пам'яток БДК 16 зроблено за фрагментами кераміки, пластична маса яких містить органічну домішку, 1 — за ґрунтом, а решта 32 — за кісткою та рогом.

На жаль, у публікаціях не завжди вказана видова належність тварин, рештки яких були відібрані для датування. А така інформація може бути важливою. Приміром, дати за кістками тварин, що їдять рибу та моллюсків, можуть бути давнішими через дію резервуарного ефекту. Кістки свійської худоби свідчать про їх неолітичний або молодший вік. Натомість зв'язок кісток диких тварин з неолітичними матеріалами пам'ятки зазвичай витікає лише із факту залягання їх в одному археологічному контексті.

Очевидно, що радіовуглецева дата визначає тільки вік того цілого, частину якого відібрано для проби (наприклад, скелета тварини, якщо дата зроблена за кісткою, або посудини, якщо датовано її уламок). Перенесення цього віку на інші знахідки та об'єкти обумовлюється їхнім взаємозв'язком у межах археологічного комплексу. Вважається, що достовірно одночасними знахідки можуть бути лише в «закритому», тобто археологічно «одномоментно» утвореному комплексі, наприклад, похованні чи житлі, що загинуло від пожежі. Наголосимо, що жоден датований зразок із серії «нових» київських дат БДК не походить із «закритого» комплексу. Їх зв'язок з іншими матеріалами встановлюється за належністю до комплексу максимально «відкритого» типу — культурного шару.

Як відомо, культурний шар може формуватися і з одночасових решток людської діяльності, і поєднувати різночасові матеріали, що потрапили до нього внаслідок різноманітних процесів педотурбації (детальніше див.: Сорокин 2002, с. 132—164). Отже, дати зразків кістки та рогу можуть визначати вік не всіх, а лише частини знахідок, виявлених на однаковій з ними глибині. Приміром, із семи дат, зроблених за кістками із «нижнього горизонту» культурного шару Добрянки 3, дві вказують на кінець енеоліту та середину доби бронзи, одна —

на ранній мезоліт і лише чотири — на другу половину VII — першу чверть VI тис. до н. е. (Залізник, Манько 2004, с. 145; Biagi, Zaliznyak, Kozłowski 2007, p. 27; Lillie et al. 2009, p. 260).

Отже, неодноразово зауважена відсутність чіткої стратиграфічної позиції неолітичних матеріалів на більшості пам'яток БДК (Котова 2002, с. 22; Гаскевич 2013, с. 11—13; Залізник та ін. 2013, с. 195, 200—201, 219—220; Товкайло 2014, с. 187—189), а також імовірна негомогенність їхніх культурних шарів уможливають сумніви щодо усталених поглядів на взаємозв'язок різних груп виявлених у них знахідок. Відтак, втрачається довіра до: а) відносної хронології культури, що базується на співвіднесенні певних типів місцевої кераміки та крем'яних виробів з уламками імпортованого посуду; б) частини даних абсолютної хронології, що пов'язують датовані зразки кістки та вугілля з конкретними групами виявлених поряд артефактів.

Усвідомлення ненадійності археологічних контекстів, з яких походять зразки «нових» київських дат, уможливує перегляд інтерпретації низки найбільш суперечливих із них. У цьому разі слід виходити з реальної інформації про склад знахідок з культурного шару, а не її препарованих під впливом усталених стереотипів версій, що часто трапляється в публікаціях.

По-перше, можна піддати сумніву зв'язок найраніших «нових» дат БДК з неолітом загалом. На багатьох пам'ятках порожистої частини долини Південного Бугу ранню кераміку з домішкою грубо подрібненої мушлі виявлено поряд з характерними крем'яними виробами кукрекської мезолітичної культури, що було підставою об'єднувати їх в один комплекс (Даниленко 1969, с. 109—113, 150; Гаскевич 2005; Товкайло 2010, с. 213). Додамо, що на вказаній території, де відомо понад 50 пунктів зі знахідками кераміки БДК, достовірні мезолітичні пам'ятки поодинокі, а їх матеріали неодмінно перекриті культурними відкладами неолітичного та енеолітичного часу — Кінецьпіль, безкерамічні шари Пугача II і Зяньківців II. Для останньої із названих пам'яток отримано за кісткою «нову» київську дату Ki-6694 7540 ± 65 BP (6494—6244 cal BC). Це, напевно, єдине несуперечливе визначення із серії 1998 р., адже воно співпадає зі «старими» берлінськими датами безкерамічних шарів Сорока II. То, можливо, мезолітичними є й чотири так само давні «нові» київські дати за кістками тварин з «нижніх горизонтів» культурних шарів поселень Со-кільці II (Ki-6697 7470 ± 60 BP і Ki-6698 7405 ±

55 BP), Базьків Острів (Ki-8166 7410 ± 65 BP) і Добрянка 3 (Ki-11105 7400 ± 130 BP)? Така гіпотеза усуває частину протиріч між «старою» та «ною» хронологією БДК, а також пояснює «архаїчний» характер, принаймні, частини кукрекського крем'яного інвентарю названих пам'яток і поодинокість мезолітичних поселень у Побужжі.

По-друге, в інтерпретації «нових» дат 1998—2002 рр. найгостріше несприйняття спричинило зіставлення кераміки, що має яскраві крішські риси, з кількома датами третьої чверті VII тис. до н. е., коли культури Кріш ще не було. Здійснені автором розкопки Печери I, а також аналіз старих колекцій із Базькова Острова та Печери I засвідчують, що на цих поселеннях кераміка, притаманна ранньому неоліту Подунав'я, залягала на тій само глибині, що й посуд з гребінцевим орнаментом (Гаскевич 2013, с. 12). Такі факти побіжно вказав і В.М. Даниленко (Даниленко 1969, с. 154). Не виключено, що кістки, за якими отримано суперечливі дати, слід співвідносити не з крішською, а саме з гребінцевою керамікою. Схожий посуд у середині VII тис. до н. е. був поширений в ареалі середземноморського неоліту культурного кола Імпрессо, звідки й міг потрапити у Північне Причорномор'я в час, зафіксований відповідними датами Київської лабораторії (детальніше див.: Гаскевич 2010; Gaskevych 2011).

Як бачимо, запропонована інтерпретація найсуперечливіших «нових» дат, отриманих за кісткою, не відповідає встановленій В.М. Даниленком послідовності побутування певних типів посуду БДК. Попри те, що ці типи були виділені за нечіткими критеріями, діахронність їх можна перевірити. У здійсненні такої перевірки місце скомпрометованих стратиграфічних спостережень мають посісти дані типологічного аналізу та результати безпосереднього радіовуглецевого датування фрагментів кераміки різних типів.

Нині опубліковано 18 дат за зразками кераміки із п'яти пам'яток БДК (Гард, Гіржове, Добрянка 1 і 3, Тетереука Ноуе XV). Із них дві отримані в Кільській і 16 у Київській лабораторіях. Не для всіх проб детально описано склад пластичної маси та орнамент фрагментів. Але навіть ці неповні дані піддають сумніву усталені погляди на послідовність побутування окремих типів посуду. Показовими щодо цього є дати фрагментів кераміки із поселень Гард і Добрянка 1, отримані у Київській лабораторії 2008 р. Одразу слід застерегти, що оскільки вони теж «нові», їх не можна використовувати

ти для підтвердження чи спростування «нової» абсолютної хронології БДК. Але те, що вони отримані одним «пакетом», тобто за однаковою методою, дозволяє коректно порівнювати їх між собою.

Розташоване в Степовому Побужжі поселення Гард упродовж останніх років досліджує М.Т. Товкайло. Він виділив тут два горизонти БДК, розділені на частині площі «відносно стерильним» шаром. За даними дослідника, нижній горизонт характеризується знахідками «ранньонеолітичної печерської» кераміки, типологічно співвіднесеною ним з етапами III—IV культури Криш. У ньому також знайдено посудину КЛСК з «нотним» орнаментом. Верхній горизонт характеризується знахідками «пізньонеолітичної савранської» та ранньотрипільської кераміки типу Сабатинівка II (Товкайло 2014, с. 187—190, 198—204). За зразками «раннього» посуду БДК, пластична маса одного з яких (Кі-14789) містила грубо потовчену мушлю, отримано дві дати другої—третьої чверті VI тис. до н. е. Дати трьох зразків «пізнього» посуду дали той само часовий діапазон (табл. 2).

Збіг віку датованого «печерського» та «савранського» посуду свідчить про його синхронність, принаймні часткову. Опосередковано це підтверджує і той факт, що зразки «ранньої» посудини Кі-14790 і «пізньої» Кі-14791 залягали в одному квадраті та на однаковій глибині.

Поселення Добрянки 1 в басейні р. Синюха досліджене експедицією Л.Л. Залізняка в 2001—2006 рр. Тут виявлено яскравий комплекс кукрекського крем'яного інвентарю досить архаїчного вигляду та фрагменти щонайменше 10 посудин БДК, віднесених автором розкопок до самчинського типу. Стратиграфічна позиція неолітичних матеріалів нечітка (Залізняк та ін. 2013, с. 195—214). У 2008 р. за фрагментами посуду з гострим денцем і з гребінцевим орнаментом отримано дати Кі-14798 6880 ± 90 BP (5978—5631 cal BC) і Кі-14799 6730 ± 90

BP (5786—5485 cal BC) (Манько 2013, с. 216). Отже, вік першого зразка виявився старшим за час печерської та савранської кераміки Гарду, а другого — збігається з ним.

Наведені результати датування кераміки підтверджуються типологічними спостереженнями. Ще В.М. Даниленко чітко вказував, що в матеріалах ранніх пам'яток БДК, віднесених ним до сокільцівської та печерської фаз, спорадично трапляється кераміка з відбитками простого двозубого штампа. А, описуючи савранський посуд, він наголошував на його значній подібності до печерського, щоправда, пояснюючи це «своєрідним відновленням тих традиційних рис культури, які зародилися ще в місцевому ранньому неоліті» (Даниленко 1969, с. 154, 155). Свідченням співіснування печерських і самчинських традицій може бути кераміка, прикрашена типовим самчинським орнаментом, але виготовлена з маси із домішкою грубо подрібненої мушлі, виявлена в колекціях Печери I і Щурівців-Порога (Гаскевич 2008, с. 170).

Таким чином, характер окремих посудин і абсолютні дати зразків неолітичного посуду Гарду і Добрянки 1 свідчать, що кераміка печерського, самчинського та савранського типів упродовж тривалого часу могла побувати синхронно. Оскільки ці типи пов'язують з різними періодами БДК, сумніву може бути піддана що періодизація В.М. Даниленка, що її модернізовані версії, на які автор цієї статті орієнтувався до 2008 р., а решта дослідників — і донині. Крім того, істотно змінюється традиційна археологічна синхронізація самчинського та савранського посуду з неолітом Балкано-Карпатського регіону. Оскільки саме відносна хронологія є свого роду мірилом достовірності різних груп радіовуглецевих дат, зміни в ній почасті усувають суперечливість «нових» визначень Київської лабораторії.

Отже, коректна археологічна інтерпретація згладжує розбіжності між «старими» та «нови-

Таблиця 2. Дати за керамікою поселення Гард (Товкайло 2010, с. 214, табл. 2)

Контекст	Матеріал	Лаб. №	BP	Cal BC (1σ)	Cal BC (2σ)
Кв. IX-39, гл. 1,1—1,2 м	«Рання» кераміка БДК	Кі-14789	6480 ± 80	5512—5366	5612—5310
Кв. IX-16, гл. 1,3—1,4 м	«Рання» кераміка БДК	Кі-14790	6630 ± 90	5626—5492	5721—5385
Кв. IX-16, гл. 1,3—1,4 м	«Пізня» кераміка БДК	Кі-14791	6710 ± 80	5706—5560	5734—5489
Кв. IX-29, гл. 1,2—1,3 м	«Пізня» кераміка БДК	Кі-14792	6520 ± 80	5557—5380	5619—5338
Кв. IV-70, гл. 1,2—1,3 м	«Пізня» кераміка БДК	Кі-14793	6400 ± 90	5471—5316	5546—5210
Кв. IV-97, гл. 1,2—1,3 м	Кераміка Трипілья А	Кі-14794	6360 ± 80	5468—5234	5486—5080
Кв. IV-87, гл. 1,2—1,3 м	Кераміка Трипілья А	Кі-14795	6170 ± 80	5218—5011	5313—4911

ми» абсолютними датами БДК. Але аналогічну проблему двох паралельних хронологій трипільської культури вона не розв'язує. Нагадаємо, радіовуглецеві дати, отримані в Київській лабораторії, починаючи з 1998 р., змусили археологів заговорити про «стару» та «нову» хронологію не тільки БДК, а й Трипілля (Бурдо 2001/2002, с. 445—446; Відейко 2003). Спостережені розбіжності між «старими» й «новими» датами початку раннього періоду культури сягають 500 років. Для кожної наступної фази вони дещо зменшуються та для пізнього Трипілля нівелиуються зовсім (Бурдо, Ковалюх 1998, с. 61; Бурдо 2001/2002, с. 445; Rassamakin 2012).

Як і в разі з БДК, дослідники неодноразово наголошували, що «нові» дати Трипілля перечать даним археологічній синхронізації. Але, на відміну від дат БДК, більшість визначень для Трипілля зроблені за зразками із надійних археологічних контекстів, зокрема «закритих» комплексів жител і площадок. Ці протиріччя не усуваються і прямим датуванням трипільської кераміки. Приміром, у наведеній серії дат кераміки з Гарду два визначення за фрагментами трипільського посуду типу Сабатинівка II ідеально відповідають двом «новим» київським датам, отриманим за кістками тварин з об'єктів самого епонімного поселення Сабатинівка II (Бурдо 2001/2002, с. 438; Rassamakin 2012, р. 39). Їх можливий календарний вік — середина VI—самий початок V тис. до н. е. — накладається на час існування найближчих датованих пам'яток КЛСК Тирпешть I (Marinescu-Bîlcu 1974, р. 140), Майнова Балка (Сапожников, Сапожникова 2005, с. 91) і Більшівці I (Котова 2002, с. 105). Важливо, що частина дат останніх також була визначена в Київській лабораторії між 1998 і 2008 рр. Але археологічні свідчення синхронності КЛСК та раннього Трипілля нині відсутні. Тож далі варто проаналізувати погляди дослідників, які вважають, що розбіжності між різними групами визначень абсолютного віку виникають на незалежному від археологів лабораторному етапі їх отримання.

IV.2. Проблеми достовірності лабораторних визначень

У низці публікацій розбіжності між «старими» та «новими» датами БДК та й інших неолітичних культур України пояснюють: а) удосконаленням методу радіовуглецевого датування; б) матеріалом датованих зразків, яким у першому разі було вугілля, а в другому — кістки. В цьому разі визнається, що достовірні-

шими є «нові» дати, визначені за кісткою. Тож частина дослідників відмовилася від використання дат, отриманих «за старою методикою» (Котова 2002, с. 85; Відейко 2003, с. 109—110).

Дійсно, багато датувань кілька десятиліть тому були виконані на недосконалому обладнанні та без урахування поправки на ізотопне фракціонування вуглецю та резервуарний ефект. Та попри це, більшість з них збігається із нинішніми датами тих само пам'яток або пам'яток з археологічно синхронними матеріалами. Це добре ілюструє здійснене автором порівняння численних дат керешської культури Угорщини, отриманих у кількох західноєвропейських лабораторіях понад 30 років тому за зразками деревного вугілля та в 1990-і рр. за кістками тварин і людей. З'ясувалося, що більшість старих дат повністю, а решта — частково синхронні послідовності, утворені повними інтервалами для 2σ нових дат (Гаскевич 2007, с. 138—140).

Є й інша думка щодо причин розбіжності між різними серіями дат. Так, автор цієї статті та інші дослідники звернули увагу, що археологічній синхронізації БДК і Трипілля перечать нові, а не старі дати. Такі суперечливі визначення були отримані, починаючи з 1998 р., лише в Київській лабораторії та характеризуються однаковою тенденцією до подавлення віку зразків. Відтак, поставало питання про ймовірний зв'язок похибки не з матеріалом проб, а самим процесом датування. Але в такому разі похибка мала проявлятися аналогічно і в київських датах решти неолітичних пам'яток України, що має відбиватися в їх невідповідності археологічній синхронізації.

Крім БДК, «нові» київські дати отримано для пам'яток КЛСК, що не просто пов'язані з добре датованим неолітом Центральної Європи, а є його частиною. Зроблені в Києві визначення віку поселень КЛСК Подністер'я (Котова 2002, с. 105; Сапожников, Сапожникова 2005, с. 91) і Волині (Ковалюх, Котова, Охрименко 2007, с. 16) загалом відповідають відносній хронології культури та її датам, отриманим в інших лабораторіях.

Археологічна синхронізація решти датованих у Києві неолітичних культур України з періодизацією європейського неоліту не розроблена. Тож залучення їхніх пам'яток для перевірки достовірності визначень Київської лабораторії можливе лише за дотримання двох умов: а) наявності хоча б однієї « нової » київської та будь-якої іншої дати; б) їх зв'язку із достовірно одночасним контекстом, в ідеалі — «закритим» комплексом житла або поховання.

Переліченим критеріям відповідають тільки два наддніпрянські могильники маріупольського типу — Ясинуватка 1 і Василівка 5. Наприкінці 1990-х рр. у Києві та Оксфорді датовано кістки людей з тих само поховань цих некрополів. Порівняння результатів демонструє точний збіг віку, встановленого в обох лабораторіях (Telegin et al. 2000, p. 62—63).

Щоб підвищити достовірність перевірки, варто залучити до аналізу «закриті» комплекси із пам'яток інших періодів. Порівняння дат жител з мезолітичних поселень В'язівок 4а та Ігрень VIII свідчить, що визначення Гронінгенської (Biagi, Zaliznyak, Kozłowski 2007, p. 27) і Оксфордської (Lillie et al. 2009, p. 260) лабораторій виявилися давнішими за «нові», зроблені в Києві (Гавриленко 2000, с. 82; Манько 2005). Протилежну тенденцію маємо для трипільських пам'яток доби енеоліту.

Найдавнішою трипільською пам'яткою України вважається поселення Бернашівка I на Дністрі, досліджене В.Г. Збеновичем у 1972—1975 рр. Типологічно його матеріали зіставляються із знахідками прекукутенського поселення Подурі-Дялул Гіндару в Румунії, датованого за вугіллям Bln-2804 5880 ± 50 BP (4896—4610 cal BC) (Monaş 1987, p. 78). Однак у 1998 р. за кістками тварин з жител Бернашівки I отримано дві «нові» київські дати третьої чверті VI тис. до н. е. (Бурдо, Ковалюх 1998, с. 61). У 2010 р. розкопки поселення відновив Д.К. Черновол (Черновол та ін. 2010). Зразок вугілля із заглибленого ранньотрипільського об'єкта, знахідки якого не відрізняються від виявлених у 1970-і рр., датовано в Оксфордській лабораторії. Дата OxA-22516 5772 ± 30 (4704—4546 cal BC) виявилася щонайменше на 605 років молодша за «нові» київські дати, що підтверджує археологічну синхронізацію з Подурі-Дялул Гіндару. Ще два зразки кісток тварин із цього ж об'єкта в 2010 р. були датовані в Київській лабораторії (Rassamakin 2012, p. 37). Отримані результати їх цілком зіставні з оксфордською, а не «новими» київськими (табл. 3).

Недолік наведеного прикладу полягає в тому, що «нові» та, умовно, «новітні» київські дати Бернашівки I походять зі схожих, та все ж різних «закритих» комплексів. Тож наведемо ще один приклад, пов'язаний з одним достовірним археологічним контекстом. Так, за кістками людини із поховання 3 ранньоеолітичного могильника Кривий Ріг, дослідженого в 1992 р. Ю.Я. Рассамакіним, на початку 2000-х рр. зроблено в Києві дві «нові» дати: Ki-8175 6190 ± 70 BP (5311—4963 cal BC) і Ki-8176 6020 ± 70 BP 5205—4724 cal BC (Котова 2005, с. 93, табл. 1). Це ж поховання вдруге було датоване у Києві в 2009 р. Його «новітня» дата — Ki-14664 5430 ± 80 BP (4446—4051 cal BC) щонайменше на 280 років молодша за «нову», що краще узгоджується з археологічною синхронізацією поховання (Рассамакін 2009, с. 289—293).

Таким чином, нині зафіксовано факти і збігу дат «закритих» археологічних комплексів, отриманих у Київській та інших лабораторіях, і розбіжностей між ними в кілька сотень років. Це, а також несуперечливий характер «нових» київських дат КЛСК унеможлиблює стверджувати погрішність усіх «нових» дат Київської лабораторії. Однак для дат трипільської культури та деяких синхронних їй пам'яток сусідніх територій вона підтвердилася. Серійність, несуперечливість між собою, відсутність залежності від матеріалу зразків «нових» дат Трипілья свідчать, що причина виникнення цієї погрішності не пов'язана з археологічною інтерпретацією відповідних матеріалів. Вірогідніше, вона лежить у сфері компетенції природничих і точних наук або є наслідком систематичного втручання суб'єктивного (особистісного) чинника.

Отже, припущення про подавлення абсолютного віку пам'яток БДК на етапі отримання лабораторних показників нині не доведене. Але цілком виключати таку можливість не варто з огляду на підтвержене подавлення «нових» дат трипільської культури. На щастя, несуперечливі «новітні» київські дати Бер-

Таблиця 3. Дати поселення Бернашівка I (Бурдо, Ковалюх 1998, с. 61; Rassamakin 2012, p. 37)

Рік	Контекст	Матеріал	Лаб. №	BP	Cal BC (1σ)	Cal BC (2σ)
1998	Житло 5, гл. 0,4—0,5 м	Фрагмент кістяного знаряддя	Ki-6681	6510±55	5531—5382	5611—5361
1998	Житло 6, гл. 0,3—0,6 м	Кістка тварини	Ki-6670	6440±60	5474—5368	5509—5309
2010	Яма, кв. 3-1/3, гл. 0,7—0,9 м	Зуб свині	Ki-16545	5610±90	4525—4355	4686—4272
2010	Яма, кв. 3-1/3, гл. 0,7—0,9 м	Кістка тварини	Ki-16544	5450±70	4366—4182	4451—4066
2010	Яма, кв. 3-1/3, гл. 0,7—0,9 м	Вугілля	OxA-22516	5772±30	4686—4586	4704—4546

нашівки і свідчать, що в 2009—2010 рр. причини появи згаданої похибки були усунуті. Проте нез'ясованість їхньої природи викликає недовіру до дат конкретної лабораторії та враження недостовірності та нестабільності результатів радіовуглецевого аналізу загалом. У дослідників з'являється підстава будь-яку невідповідність певних абсолютних дат своїм концепціям пояснювати не вадами останніх, а помилковістю датування. Трапляються випадки відмови від публікації таких «незручних» дат. Це негативно впливає на роботу частини археологів, позбавляючи їх стимулу до критичного аналізу наявних джерел і застосування суто археологічних методів їх дослідження. З огляду на сказане пояснення хибності «нових» київських дат Трипілля залишається важливою проблемою, у розв'язанні якої зацікавлені як археологи, так і фахівці з радіовуглецевого аналізу.

Висновки

До нині опубліковано 68 дат за зразками із пам'яток БДК. З них до неоліту різні дослідники впевнено відносять 51. Отримані закордоном дати відповідають 60—47 ст. до н. е. та узгоджуються з усталеною синхронізацією буго-дністровських пам'яток з добре датованим балкано-карпатським неолітом. А 44 дати Київської радіовуглецевої лабораторії, одержані починаючи з 1998 р., визначають час культури 65—50 ст. до н. е. Значне подавлення за ними початку БДК, а також їх протиріччя з даними синхронізації викликало дискусію. Причини розбіжностей між серіями дат дослідники пояснювали помилками їх археологічної інтерпретації та похибками лабораторного аналізу.

Вивчення археологічних контекстів, з яких походять проби «нових» київських дат БДК, засвідчило, що жодна із них не пов'язана із «закритим» комплексом. Більшість датованих пам'яток характеризується відсутністю чіткої

стратиграфічної позиції неолітичних матеріалів, а також імовірною негомогенністю культурних шарів. Це уможливило пропозицію щодо альтернативних варіантів взаємозв'язку виявлених у них груп знахідок між собою та з датованими зразками кісток. Йдеться про співвіднесення найбільш дискусійних «нових» визначень третьої чверті VII тис. до н. е. з крем'яним інвентарем мезолітичної кукрекської культури, а останньої чверті VII тис. до н. е. — з керамікою з гребінцевим орнаментом. Усуваючи суперечливість відповідних дат, така інтерпретація дисонує з усталеними поглядами на послідовність побутування різних типів посуду.

Результати безпосереднього датування неолітичної кераміки із Гарду та Добрянки 1, а також типологічні спостереження підтверджують, принаймні, часткову синхронність посуду всіх відомих для БДК типів. Це змінює традиційні уявлення про періодизацію та синхронізацію культури, неузгодженість з якими була одною з підстав недовіри до «нових» визначень Київської лабораторії.

Відтак, нові підходи до археологічної інтерпретації дат значною мірою згладжують протиріччя між «старою» та «новою» абсолютною хронологією БДК. Але й дослідники, які пов'язували його з хибними лабораторними аналізами, мали певну рацію. Штучність подавлення за «новими» київськими датами низки енеолітичних пам'яток, зокрема трипільської культури, останніми роками підтвердилося через отримання несуперечливих дат в Оксфордській та Київській лабораторіях. Однак зафіксована погрішність має спорадичний, несистемний характер. Про це свідчить збіг дат поховань з неолітичних могильників Надпоріжжя, отриманих у вказаних лабораторіях, а також несуперечливий характер «нових» київських дат КЛСК. Отже, автоматично поширювати її на всі результати датування БДК, визначені у Києві, починаючи з 1998 р., буде неправильно.

Бурдо Н.Б. Новые данные для абсолютной датировки неолита и раннего энеолита на территории Украины // *Stratum plus*. — 2001/2002. — № 2. — С. 431—446.

Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Основи хронології Трипілля—Кукутень // *Археологія*. — 1998. — № 2. — С. 17—29.

Бурдо Н.Б., Ковалюх М.М. Нові дані про абсолютне датування Трипілля А // *АВУ* 1997—1998. — К., 1998. — С. 60—61.

Відейко М.Ю. Нова хронологія Кукутень—Трипілля // *Трипільська цивілізація у спадщині України*. — К., 2003. — С. 106—117.

Відейко М.Ю., Ковалюх М.М. Ізотопне датування пам'яток буго-дністровської культури // *АВУ* 1997—1998. — К., 1998. — С. 65—66.

Гавриленко І.М. Зимівниківська археологічна культура. — Полтава, 2000.

Гаскевич Д.Л. Крем'яні вироби кукрекської культурної традиції в інвентарі буго-дністровських пам'яток Побужжя // *Археологія*. — 2005. — № 3. — С. 24—37.

- Гаскевич Д. Синхронізація буго-дністровського неоліту та неоліту Центральної Європи: проблема радіовуглецевих дат // Gierlach M., Bakalarska L. (red.). Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (Łańcut, 26–28. X. 2005 r.). — Warszawa, 2007. — S. 115–147.
- Гаскевич Д.Л. Кераміка «самчинського» типу та проблеми періодизації буго-дністровської неолітичної культури // КДУ. — 2008. — 11. — С. 157–187.
- Гаскевич Д.Л. Северо-понтійське імпресо: походження неолітичної кераміки з гребенчатим орнаментом на юге Восточної Європи // Stratum plus. — 2010. — № 2. — С. 213–251.
- Гаскевич Д.Л. В.М. Даниленко та періодизація неоліту Південного Бугу: нові запитання до старих джерел // Археологія. — 2013. — № 4. — С. 3–17.
- Даниленко В.Н. Неолит України: Главы древней истории Юго-Восточной Европы. — К., 1969.
- Залізняк Л. Фінальний палеоліт і мезоліт континентальної України. Культурний поділ та періодизація. — К., 2005 (КДУ. — 8).
- Залізняк Л. Мезоліт заходу Східної Європи (Культурний поділ і періодизація). — К., 2009 (КДУ. — 12).
- Залізняк Л.Л., Манько В.О. Стоянки біля с. Добрянки на р. Тікич та деякі проблеми неолітизації Середнього Подніпров'я // КДУ. — 2004. — 5. — С. 137–168.
- Залізняк Л.Л., Степанчук В.М., Кухарчук Ю.В., Товкайло М.Т., Матвіїшина Ж.М., Манько В.О., Встров Д.О., Беленко М.М., Озеров П.І., Хоптинєць І.М., Нездолій О.І., Дорошкевич С.П., Сорокун А.А., Шевченко Т.О. Найдавніше минуле Новомірогородщини. — К., 2013 (КДУ. — 15).
- Залізняк Л.Л., Товкайло М.Т., Журавльов О.П. Стоянка Добрянки 3 на р. Чорний Тікич та її місце у неоліті Буго-Дніпровського межиріччя // КДУ. — 2005. — 7. — С. 96–116.
- Ковалюх Н.Н., Котова Н.С., Охрименко Г.В. Новые данные о хронологии неолитических памятников Волыни // МДАСУ. — 2007. — 7. — С. 15–17.
- Котова Н.С. Неолитизация Украины. — Луганск, 2002.
- Котова Н.С. Игреньский энеолитический могильник // На пошану Софії Станіславівни Березанської. — К., 2005. — С. 88–103.
- Ларина О.В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона // Stratum plus. — 1999. — № 2. — С. 10–140.
- Ларина О.В. Буго-днестровский компонент в культуре Криш Пруто-Днестровского междуречья // Древні землероби Європи: нові відкриття та гіпотези. Тези доп. Міжнар. науково-практ. конф., присв. ювілею К.К. Черниш. — Збараж, 2004. — С. 47–49.
- Ларина О.В. Неолитическая керамика поселения Тэтэрэука Ноуэ XV (к проблеме исчезновения культуры линейно-ленточной керамики) // Revista Arheologică. Serie nouă. — 2006. — Vol. II. — Nr. 1/2. — P. 35–55.
- Ларина О.В., Вехлер К.-П., Дергачев В.А., Коваленко С.И., Бикбаев В.М. Новые полевые исследования памятников мезолита и неолита Молдовы // Vestigii arheologice din Moldova. — Chişinău, 1997. — P. 62–110.
- Ларина О.В., Петренко В.Г., Сапожников И.В. Культура линейно-ленточной керамики в Днестровско-Бугском междуречье (по материалам поселения Майнова Балка) // Старожитності Північного Причорномор'я і Криму. — 1999. — 7. — С. 10–21.
- Манько В.О. До питання про хронологію кукрекського комплексу поселення Ігринь 8 // КДУ. — 2005. — 7. — С. 117–122.
- Манько В.О. Неоліт Південно-Східної України. — К., 2006 (КДУ. — 9).
- Манько В.О. Проблеми вивчення неоліту України // КДУ. — 2010. — 13. — С. 229–253.
- Манько В.О. Фінальний палеоліт—неоліт Криму: культурно-історичний процес. — К., 2013.
- Маркевич В.И. Буго-днестровская культура на территории Молдавии. — Кишинев, 1974.
- Петренко В.Г. Стоянка Гиржево: некоторые новые и малоизвестные данные // Человек в истории и культуре. — Одесса, 2012. — 2. — С. 228–239.
- Рассамакин Ю.Я. Новые даты к абсолютной хронологии эпохи энеолита степного Причерноморья (предварительная информация) // Актуальные проблемы первобытной археологии Восточной Европы. — Донецк, 2009. — с. 289–296 (Археологический альманах. — 20).
- Сапожников И.В., Сапожникова Г.В. Хронологія поселень та культурна послідовність мезоліту й неоліту Північно-Західного Причорномор'я // КДУ. — 2005. — 7. — С. 87–95.
- Сорокин А.Н. Мезолит Жиздринского полесья. Проблема источниковедения мезолита Восточной Европы. — М., 2002.
- Станко В.Н. Некоторые вопросы позднего мезолита Северо-Западного Причерноморья (по материалам раскопок стоянки Гиржево) // ЗОАО. — 1967. — 2 (35). — С. 155–168.
- Станко В.Н., Свеженцев Ю.С. Хронология и периодизация позднего палеолита и мезолита Северного Причерноморья // Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода. — 1988. — 57. — С. 116–119.

- Телегін Д.Я. Рец. на: В.И. Маркевич. Буго-днестровская культура на территории Молдавии // Археология. — 1977. — 23. — С. 88—91.
- Товкайло М.Т. Неоліт Степового Побужжя. Автореф. дис. ... канд. істор. наук. — К., 1998.
- Товкайло М.Т. До проблеми датування буго-дністровського неоліту // КДУ. — 2004. — 5. — С. 236—246.
- Товкайло М.Т. Ранньонеолітичний горизонт поселення Гард і проблема неолітизації Північно-Західного Надчорномор'я та Побужжя // КДУ. — 2010. — 13. — С. 208—228.
- Товкайло Н.Т. Неолитизация Юго-Западной Украины в свете новых исследований поселения Гард // Stratum plus. — 2014. — № 2. — С. 183—245.
- Черновол Д.К., Пічкур Є.В., Дяченко О.В., Корвін-Піотровський А.О., Кириленко О.С. Рятівні роботи поблизу с. Бернашівка // АДУ 2009. — К.; Луцьк, 2010. — С. 463—465.
- Bánffy E., Oross K. Entwicklung und Dynamik der Linearbandkeramik in Transdanubien // Krisen — Kulturwandel — Kontinuitäten. Zum Ende der Bandkeramik in Mitteleuropa. Beiträge der Internationalen Tagung in Herxheim bei Landau (Pfalz) vom 14—17.06.2007. — Leidorf, 2009. — S. 219—240.
- Biagi P., Shennan S., Spataro M. Rapid Rivers and Slow Seas? New Data for the Radiocarbon Chronology of the Balkan Peninsula // Nikolova L., Higgins J. (Eds.). Prehistoric Archaeology & Anthropological Theory and Education (Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia. Quaderno 6—7). — Trieste, 2005. — P. 41—52.
- Biagi P., Zaliznyak L., Kozłowski S.K. Old problems and new perspectives for the radiocarbon chronology of the Ukrainian Mesolithic? // Extended Abstracts of the IGCP 521 and IGCP 481 Joint Meeting and Field Trip, Gelendzhik (Russia) — Kerch (Ukraine), September 8—17, 2007. — 2007. — P. 27—30.
- Bronk Ramsey C. Bayesian Analysis of ¹⁴C Dates // Radiocarbon. — 2009. — Vol. 51. — № 1. — P. 337—360.
- Comşa E. Unele date privind raporturile dintre culturile neolitice timpurii din estul României cu cele din sud-vestul U.R.S.S. // Studii și cercetări de istorie veche. — 1971. — T. 22. — № 3. — P. 377—386.
- Gaskevych D. A new approach to the problem of the Neolithisation of the North-Pontic area: is there a north-eastern kind of Mediterranean Impressed pottery? // Documenta Praehistorica. — 2011. — XXXVIII. — P. 275—290.
- Larina O. Neoliticul pe teritoriul Republicii Moldova // Thraco-Dacica. — 1994. — T. XV. — № 1/2. — P. 41—66.
- Lazarovici Gh. Neoliticul Banatului. — Cluj-Napoca, 1979 (Bibliotheca Musei Napocensis. — 4).
- Lillie M., Budd C., Potekhina I., Hedges R. The radiocarbon reservoir effect: new evidence from the cemeteries of the middle and lower Dnieper basin, Ukraine // Journal of Archaeological Science. — Vol. 36, Issue 2. — 2009. — P. 256—264.
- Mantu C.-M. Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături. — Piatra Neamț, 1998.
- Marinescu-Bilcu S. Cultura Precucuteni pe teritoriul României. — București, 1974.
- Monah D. La datation par C14 du complexe culturel de Cucuteni-Tripolie // Petrescu-Dîmbovița M. et al. (Eds.). La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique dédiée au centenaire des premières découvertes de Cucuteni (Iași — Piatra Neamț, 24—28 septembre 1984). — Iași, 1987. — P. 67—79 (Bibliotheca Archaeologica Iassensis. — I).
- Quitta H., Kohl G. Neue Radiocarbon daten zum Neolithikum und zur frühen Bronzezeit Südosteuropas und der Sowjetunion // Zeitschrift für Archäologie. — 1969. — 3. — S. 223—255.
- Rassamakin Y. Absolute Chronology of Ukrainian Tripolian Settlements // Menotti F., Korvin-Piotrovskiy A.G. (Ed.). The Tripolye culture giant-settlements in Ukraine: formation, development and decline. — Oxford, 2012. — P. 19—69.
- Reimer P.J., Bard E., Bayliss A., Beck J.W., Blackwell P.G., Bronk Ramsey C., Grootes P.M., Guilderson T.P., Hafliðason H., Hajdas I., Hatté C., Heaton T.J., Hoffmann D.L., Hogg A.G., Hughen K.A., Kaiser K.F., Kromer B., Manning S.W., Niu M., Reimer R.W., Richards D.A., Scott E.M., Southon J.R., Staff R.A., Turney C.S.M., van der Plicht J. IntCal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0–50,000 Years cal BP // Radiocarbon. — 2013. — Vol. 55. — № 4. — P. 1869—1887.
- Telegin D.Ya., Kovaliukh N.N., Potekhina I.D., Lillie M. Chronology of the Mariupol-type cemeteries and the problem of the periodisation of the Neolithic to Copper Age cultures of Ukraine // Radiocarbon and Archaeology. — 2000. — Vol. 1. — № 1. — P. 59—74.
- Tringham R. Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe (6000—3000 B. C.). — London, 1971.
- Ursulescu N. Local variants of the Starčevo-Cris culture in the Carpato-Nistean area // Drașovean F. (Hrsg.). Festschrift für Gheorghe Lazarovici. — Timișoara, 2001. — P. 59—67.
- Wechler K.-P. Zum Neolithikum der osteuropäischen Steppe und Waldsteppe (Dnestr-Donetz-Gebiet) // Hänsel B., Machnik J. (Hrsg.). Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. — Rahden/Westf., 1998. — S. 71—89.
- Wechler K.-P. Studien zum Neolithikum der osteuropäischen Steppe. — Mainz, 2001 (Archäologie in Eurasien. — 12).
- Yanushevich Z.V. Agricultural evolution north of the Black Sea from the Neolithic to the Iron Age // Harris D.R., Hillman G.C. (Eds.). Foraging and farming — The evolution of plant exploitation. — London; Boston, 1989. — P. 607—619.

Надійшла 15.04.2014

ПРОБЛЕМЫ РАДИОУГЛЕРОДНОГО ДАТИРОВАНИЯ БУГО-ДНЕСТРОВСКОЙ НЕОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Ныне опубликовано 68 дат по образцам с памятников буго-днестровской культуры (БДК). Из них с неолитом уверенно связывается 51. При этом шесть дат, полученных за границей, соответствуют времени 60—47 вв. до н. э., что совпадает с устоявшейся синхронизацией буго-днестровских памятников с хорошо датированным балкано-карпатским неолитом. А 44 даты, полученные в Киевской радиоуглеродной лаборатории, начиная с 1998 г., указывают на время БДК 65—50 вв. до н. э. Значительное удревнение ими начала БДК и противоречие данным ее синхронизации вызвало дискуссию. Различие между сериями определений объясняли как ошибками их археологической интерпретации, так и погрешностями лабораторного анализа.

Изучение археологических контекстов, из которых происходят пробы «новых» киевских дат БДК, показало, что ни одна из них не связана с «закрытым» комплексом. Большинство датированных памятников характеризуется отсутствием четкой стратиграфической позиции неолитических материалов, а также возможной неомогенностью культурных слоев. Это позволяет предложить новые альтернативные варианты взаимосвязи выявленных в них групп находок между собой и с датированными образцами кости. Устраняя противоречивость соответствующих «новых» дат, они противоречат традиционным взглядам на последовательность бытования разных типов керамической посуды.

Результаты прямого датирования керамики из памятников Гард и Добрянка 1, а также типологические наблюдения подтверждают, по крайней мере, частичную синхронность всех известных типов посуды БДК. Это изменяет традиционные представления о периодизации и синхронизации культуры, несогласованность с которыми была одной из причин недоверия к «новым» определениям Киевской лаборатории.

Исследователи, связывавшие противоречия между «старой» и «новой» абсолютной хронологией БДК с погрешностями лабораторного анализа, оказались правы лишь отчасти. В последние годы подтвердилось искусственное удревнение «новых» киевских дат ряда энеолитических памятников. Однако эта погрешность имеет спорадический, несистемный характер. Об этом свидетельствуют непротиворечивые результаты датирования неолитических могильников Надпорожья и поселений культуры линейно-ленточной керамики. Поэтому автоматически распространять ее на все результаты датирования БДК, полученные, начиная с 1998 г., не следует.

D.L. Haskevych

PROBLEMS IN RADIOCARBON DATING OF BUH-DNISTER NEOLITHIC CULTURE

Nowadays, there are published 68 dates obtained by samples from the Buh-Dnister culture (BDC) sites. 51 of them are certainly related with the Neolithic. At the same time, six dates obtained abroad correspond to the period from the 60th to the 47th c. BC corresponding to the regular synchronization of Buh-Dnister sites with the well-dated Balkan-Carpathian Neolithic. 44 dates obtained in Kyiv Radiocarbon Laboratory since 1998 indicate the period of BDC from the 65th to the 50th c. BC. Their significant making older the BDC's beginning and contradiction with the data of its synchronization led to the discussion. A discrepancy between the series of determinations was explained as mistakes in their archaeological interpretation and as the errors in laboratory analysis.

Study of archaeological contexts from which the samples of «new» Kyiv dates of BDC come showed that none of them is related to the «closed» complex. Most of dated sites are characterized by the absence of clear stratigraphic position of the Neolithic materials, as well as by possible non-homogeneity of cultural layers. This fact allows the author to presume the new alternative versions of interrelation between groups of finds discovered in the layers and between groups of finds and dated bone samples. Eliminating the contradiction of corresponding «new» dates these versions contradict to the traditional views on chain of various types of ceramic vessels usage.

The results of the direct dating of ceramics from Hard and Dobrianka 1 sites, as well as typological observations, confirm at least partial synchronism of all known types of BDC pottery. This fact changes the traditional notions on division into periods of the culture and its synchronization, and discordance with them was one of the reasons for mistrust of the «new» determinations by Kyiv laboratory.

The scholars who related the contradictions between the «old» and «new» absolute chronology of BDC with the errors in laboratory analysis were only partly right. Artificial making older of the «new» Kyiv dates of a series of the Copper Age sites was confirmed in recent years. However, this fault is sporadic and non-systematic. This is evidenced by consistent results of dating the Neolithic burial grounds in Nadporozhzhia and the Linear Pottery culture settlements. Consequently, it should not be mechanically referred to all results of BDC dating starting from 1998.